

Előzetes megjegyzések az új magyar alkotmány preambulumáról

Magyarország 2011. április 25-én elfogadott új alkotmányának egyik lényeges újdonsága a preambulum. A "89-es alkotmány" csak egy igen rövid preambulummal rendelkezett és ehhez képest akár paradigmaváltásnak is tekinthető az új, 33 mondatból - a Himnusz első sorát nem beleszámítva - és 454 szóból - a kötőszavakat is beleértve - álló *Nemzeti Hitvallás* elnevezésű bevezető szöveg. E szöveg átfogó elemzése természetesen a jelen kereteknél jóval nagyobb terjedelmet és szélesebb körű kutatómunkát kíván, azonban bizonyos, előzetes megjegyzések megfogalmazására már jelen pillanatban is van lehetőség.

1. Általános megjegyzések

Az Európai Unió tagországai között nem találhatunk egységes mintát az alkotmány-preambulumok kapcsán; vannak olyan országok, ahol az alkotmánynak van ilyen része, más államok alkotmányához pedig nem kapcsolódik bevezető (Ausztria, Belgium, Ciprus, Dánia, Finnország, Hollandia, Lettország, Luxemburg, Málta, Románia, Svédország). Azokban az országokban, ahol az alkotmánynak van preambuluma, ott sem találhatunk egységes, minta-értékű megoldásokat, hanem csak különböző - korlátozott érvényességgel rendelkező - modellekkel találkozhatunk. Megkülönböztethetünk (a.) szimbolikus és alapvetően rövid, kevés elemből álló (Franciaország, Görögország, Írország, Németország, Olaszország), továbbá (b.) hosszabb és gazdag tartalommal rendelkező, számos különféle tartalmi elemet felvonultató szövegeket. A hosszabb és "tartalmasabb" preambulumok között számos hasonlóságot találhatunk (b./1.) a hetvenes években az autoriter rezsimok alól felszabaduló Ibériai-félszigeti országainak preambulumaiban (Portugália és Spanyolország) és (b./2.) a volt szocialista államok alkotmány-preambulumaiban (Bulgária, Csehország, Észtország, Lengyelország, Litvánia, Szlovákia, Szlovénia).¹

A "89-es alkotmány" rövid bevezetője nem illeszkedett a régiós alkotmányfejlődés általános jellemzőihez, melyek a hosszabb és tartalmilag gazdagabb preambulumokat preferálták. Ezért ezt a preambulumot a volt szocialista, és később EU tagállammá vált országok preambulumai között rendhagyónak tekinthették. További kivétel a román és lett alkotmány, melynek a mai napig nincs preambuluma.

Az új bevezető szöveg egyértelműen a volt szocialista országok rendszerváltást követő preambulum-alkotásához idomul, ugyanis mind hosszúságában, mind tartalmában, mind stílusában szervesen illeszkedik a régiós minták sorába. Sőt, bizonyos pontokon - pl. a hoszsa és patetikussága - túl is szárnyalja ezeket. Érezhető, hogy a magyar alkotmányozót a lengyel alkotmány preambuluma is inspirálta, ugyanis a lengyel

preambulum² az, mely strukturális elemeiben (hossz, szerkezet, stílus, tartalom) leginkább összemérhető a magyar preambulummal. E szöveggel tehát a magyar alkotmányozó - feltehetően nem szándékoltan - alkalmazkodott a volt szocialista EU tagállamok megoldásai-ból kirajzolódó régiós alkotmányfejlődési tendenciákhoz.

Ebben az igazán érdekes nem maga a tény, hanem az, hogy ez nem a rendszerváltást követő években történt, mint a többi államban, hanem azt követően két évtizeddel. E minta-követésbeli "megkésetttség" elsődlegesen nyilvánvalóan belpolitikai okokra - a politikai rendszer azon sajátosságára, hogy az elmúlt két évtizedben egyetlen politikai erő sem volt képes alkotmányozó többséget elérni - vezethető vissza, de hiba lenne csak ebben keresni az indokokat. Minden bizonnyal ott áll mögötte a magyar közgondolkodás mély, a politikai szférában markánsan kiütköző, de azon számos dimenzióban túl is mutató megosztottsága is, mely belső polarizáltsága miatt még a politikumhoz kapcsolódó olyan szimbolikus kérdésekben is képtelen volt közös nevezőre jutni (noha az alkotmányozás minden kurzus programjában megjelent valamilyen módon), mint egy preambulum megalkotása. Ezért törvényszerű volt, hogy egy új preambulum elfogadása csak az egyik oldal komoly vereségével valósulhatott meg.

A régiós alkotmányfejlődés jellemzőivel összhangban álló új preambulum elfogadásának két évtizedes "késésnek" egyszerű ténye tehát közvetetten rámutat a magyar politikai rendszer sajátosságaira és a magyar közgondolkodás elmúlt két évtizedének állapotára, azaz alkotmányjogon túli, politikai szociológiai és szociálpszichológiai okokat is felfed.

2. A preambulum szerkezete, stílusa - összehasonlítva a korábbi preambulummal

Ég és föld, tűz és víz - állapíthatjuk meg, ha a "89-es" és az új alkotmány preambulumát vizsgáljuk. A régi preambulum rövid, az új igen hosszú; a régi stílusa kimért és semleges, az újé gyakran költői és érzelmes; a régi törekedett egy politikai értelemben semleges szöveg megfogalmazására, az új erőteljesen - de nem csak politikai értelemben - elkötelezett bizonyos értékek mellett. Mint látható, két minőségében is eltérő preambulumról van szó, és a régivel összehasonlítva tárul fel valódi mélységében igazán az új különbözősége.

Az új preambulum stílusa egyrészt igen emelkedett, erről tanúskodnak a mondatok elején álló, többes szám első személyben megfogalmazott, jelentős érzelmi tartalommal rendelkező igék (»Büszkék« vagyunk; Elismerjük; Becsüljük; Ígérjük; Vállaljuk; Hisszük; Hisszük; Tiszteljük; Valljuk; »Tiszteletben« tartjuk; Nem ismerjük el; Egyetértünk; Bízunk). A szövegben összesen négy mondat nem

¹ Lásd részl. FEKETE B.: Történeti elemek az EU-tagállamok alkotmány-preambulumaiban. In: *Preambulum az alkotmányokban* (szerk. Lamm V.-Majtényi B.-Pap A.). Complex, Budapest, 2011. 35-39.

² A lengyel alkotmány-preambulum 16 mondatnak megfelelően bekezdésből és 238 szóból (beleértve a kötőszavakat is) áll.

kezdődik az előbbieket közül valamelyik kifejezéssel, de még ezek mindegyikében is találhatunk többes szám első személyű ígét. A stílus emelkedettségét az állítmányhasználat mellett tovább erősíti az állítmányok ismétlésére épülő repetitív szerkezet, mely kihangsúlyozza az egyébként is erőteljesen megfogalmazott mondanivalót. Az alkotmányozó - a lengyel alkotmányozóhoz hasonlóan - jól láthatóan törekedett egy ünnepélyes, emelkedett és érzelmelekkel telített stílusú szöveg megfogalmazására, és ennek érdekében olyan költői eszközöket is felhasznált mint az ismétlés, vagy az állítmányok szándékos, a mondatok elején történő kiemelése.

A szöveg másik fontos költői eszköze annak jól meghatározható szerkezete, mely szervesen összefügg mondanivalójával. A belső szerkezetet vizsgálva öt nagy részt különböztethetünk meg: (i.) bevezetés; (ii.) identitásteremtés; (iii.) a közösség értékeinek kijelölése; (iv.) történelemértelmezés; és (v.) jövőkép.

Az első mondat (MI, A MAGYAR NEMZET TAGJAI ...) bevezeti az elkövetkezendő szöveget utalva annak megfogalmazóira (a magyar nemzet tagjai), a megfogalmazás időpontjára (az új évezred kezdete), és a megfogalmazás egyik fontos érzelmi motívumára (a magyarokért érzett felelősség). Térben és időben, illetve érzelmileg pozícionálva, kiragadva a valóság végtelenségéből, megteremti az elkövetkező részek alapját, annak kiindulópontot biztosítva.

Az ezt követő első szerkezeti egységet hat mondat alkotja, ebben az alkotmányozó olyan elemeket sorol fel, melyek egy pozitív nemzeti önképnek lényeges részei lehetnek (pl. államalapítás, a függetlenségért küzdő ősök, szellemi alkotások stb.). E rész tehát egyértelműen a pozitív nemzeti önkép megfogalmazását tűzi ki célul, és így identitásképző szerepe van. Olyan közös minimum meghatározására tesz tehát kísérletet az alkotmányozó, melyre a magyar nemzet minden tagja büszke lehet.

A második rész öt mondatból áll, és alapvetően a kötelezettségvállalásra épül. Itt az alkotmányozó megfogalmazza a magyar nemzet és tagjai legfontosabb kötelezettségeit. Ezek között első helyen, ez egyáltalán nem tekinthető véletlennek, a nemzet szellemi és lelki egységének megőrzése szerepel, majd ezt követi a legtagabb értelemben felfogott kulturális örökség védelme, a jövő nemzedékek érdekeinek elismerése, és más nemzetek tisztelete. Nyilvánvaló, hogy ezek teremtik meg a mindenkori magyar politikai koordinárendszerének olyan viszonyításai pontjait, melyekre folyamatosan tekintettel kell lenni.

A következő nagy tartalmi egységben az alkotmányozó kijelöli az alkotmány értékuniverzumát, azaz az alkotmány alapjául szolgáló legalapvetőbb értékeket. E hét mondatban egy emberközpontú, ugyanakkor a közösség érdekeit is figyelembe vevő politikai közösség képe bontakozik ki. Szintén szimbolikus jelentőségű, hogy e rész az emberi méltóság kiemelésével kezdődik, majd a szabadság hangsúlyozásával folytatódik. Ugyanakkor a szabadság közösségi értelmezése ("csak másokkal együttműködve bontakozhat ki") már finom, de határozott szembe fordulást jelez az egyoldalúan individualista politikai filozófiákkal. Ezt tovább erősíti, hogy az államnak az alkotmányozó "szolgáltató" és, ebből következően részben paternalista szerepet szán a szabadság kiteljesítése mellett, ugyanis kifejezetten utal arra, hogy az államnak szolgálnia kell a polgárait és egyik legfontosabb feladata ügyeik korrekt intézése. E rész érdekessége, hogy politikai filozófiai értelemben széleskörű értékbazist jelenít meg. Itt ugyanis egyszerre jelennek meg a liberalizmus (emberi méltóság, egyéni szabadság), a konzervativizmus

(a szabadság közösségi felfogása, család, a közösség ereje, biztonság és rend), a szocializmus (munka, szolidaritás), és a nacionalizmus (nemzet, összetartozás, hűség) uralkodó eszméinek³ központi értékei.

A szöveg utolsó előtti nagy része az a hat mondat, melyek célja egyes történelmi események értelmezésének megfogalmazása és rögzítése. Itt tehát az alkotmányozó bizonyos történelmi pillanatokhoz való viszonyulását rögzíti, és ezen keresztül képet kaphatunk történelemképéről is. Nem meglepő módon - ismerve a magyar történelmet - e rész fókuszpontja a 20. század, pontosabban annak második fele. Az alkotmányozó deklarálja, hogy nem ismeri el sem a történelmi alkotmány felfüggesztését, sem az 1949-es alkotmányt, melyet egy zsnarok uralom alapjának tart. Emellett még hivatkozik az 1956-os forradalomra és jelzi, hogy Magyarország önrendelkezése 1990. május 2-ától, az első szabadon választott országgyűlés megalakulásától állt helyre. Mint látható, az alkotmányozó e részben arra tesz kísérletet, hogy a 20. század második felében működő diktatúráktól elhatárolja magát, és, úgy mond, történelmi értelemben "tisztá lapot" vagy "tabula rasát" teremtsen. E megoldás, bármennyire is sajátosnak tűnik, nem egyedi, hasonló megoldást találhatunk például a portugál alkotmányban is, mely a korábbi autoriter, Salazar rezsimet fasisztaként bélyegzi meg, és az új politikai berendezkedés, politikai értelemben vett, újdonságát hangsúlyozza (A Portugál Köztársaság Alkotmánya Preambulum első és második mondat).

A preambulum záró része teljességében jövő-orientált, az alkotmányozó jövővel kapcsolatos meglátásait önti formába. Itt, többek között az alkotmányozó beszél a lelki, szellemi megújulásról; a fiatal nemzedékek elhivatottságáról; a múlt és jövő közötti szerződésről; és a nemzet együttműködési készségéről. E rész talán a leginkább patetikus az egész szövegben, nyilvánvalóan e stílus áll leginkább összhangban a pozitív jövőkép megteremtésének szándékával.

Érdemes még nagyon röviden a preambulum szóhasználatának jellemzőire is kitérni. A politikai filozófia szótárának legalapvetőbb kifejezéseinek előfordulását vizsgálva érdekes megállapításokat tehetünk. A szövegben a leggyakrabban - nyolcszor - a nemzet kifejezés fordul elő különféle formákban, és ez már önmagában erőteljes preferenciákat jelenít meg. Ami igazán érdekes azonban, hogy a szabadság s az állam kifejezés (az állami jelzöt is beleértve) is ötször-ötször megjelenik a szövegben. Ezek alapján úgy tűnik, hogy a preambulum "szótárának" legtöbbször használt, és így legfontosabb eleme a nemzet, de emellett a szabadság és az állami kifejezés is egy-egy gyújtópont. Azaz a szabadság mint politikai fogalom nem szorult ki ebből az ünnepélyes szövegből, hanem annak egyik lényeges eleme.

3. Kérdések, problémák

A preambulummal kapcsolatban természetesen számos kérdés felvethető és probléma megfogalmazható. Ez különösen így van, mert ebben a szokatlanul hosszú szövegben az alkotmányozó számos érzékeny kérdésben szándékoltan markáns álláspontot foglalt el, és ez nyilvánvalóan komolyan érintette, véleményük megfogalmazására készítette más nézetrendszerek képviselőit.

A preambulum-tervezetek kapcsán már megjelent egy fontos kritika, mely az új preambulummal szemben is

³ Az „uralkodó eszme” kifejezést itt a Takács Péter által kidolgozott értelemben használom. Lásd részl.: TAKÁCS P.: Bevezető: Az „uralkodó eszmék”. In: *Államelmélet I.* (szerk. Takács P.). Szent István Társulat, Budapest, 2011. 229-239.

megállhat. E kritika úgy foglalható össze, hogy a preambulumból "szerencsésebb helyeken letűnt konzervatív felfogást juttat érvényre", továbbá, a történeti narratíva, a vallási elköteleződés, és a legutóbbi választások eredményének a politikai matematika alapelveinek nem megfelelő "átértelmezése" megosztja a politikai közösség tagjait.⁴ Azaz, a preambulumból tudatosan választ a politikai értékek és a világnézetek között, és ezzel előnyben részesít egy meghatározott politikai felfogást. Ez a megközelítés napjaink politikai életének prizmáján keresztül több szempontból is megalapozottnak tűnik, de nem belebonnyolódva az aktuálpolitikai szálba, mégis érdemes néhány megjegyzést hozzáfűzni.

Az első az, hogy a felfogás mögött ott áll egy ki nem mondott, de az egész érvelést átható premissza, miszerint lehetséges értéksemlegesen berendezni egy politikai közösséget, és az alkotmánynak igazából ezt az értéksemlegességet kell kifejeznie és biztosítani. Ez a felfogás alapjaiban tévesnek tűnik, ugyanis nincs értéksemleges alkotmány, mivel minden alkotmány jól meghatározható értékeken és pontosan körülhatárolható értékbázison alapul. Ez különösen tisztán akkor látszik, ha diktatórikus rezsimek után Európában létrejövő új, demokratikus berendezkedések alkotmányait vizsgáljuk, ezek az alkotmányok mind alapértékként tekintenek a demokráciára, a jogállamra és az emberi jogokra - és ennek hol a preambulumban, hol a bevezető rendelkezések között markánsan hangot is adnak. Az értékválasztás egy alkotmányban tehát szükségszerű, a kérdés inkább annak "milyensége". Ezen az alapon pedig már ténylegesen lehet vitatni az új alkotmány értékválasztásait, és ebből a szempontból az előbbiekben idézett érvelés helytálló is lehet, de nem valamilyen képzelt értéksemleges nézőpontból, hanem meghatározott értékpreferenciák felvállalásával, kinyilvánításával. Ha liberális szemmel nézzük az alkotmány preambulumát, akkor valóban tűnhet túlzottan történetinek, vallásilag elkötelezettnek, vagy éppen nacionalistának. Konzervatív, nemzeti, szocialista vagy akár kereszténydemokrata alapról kiindulva pedig az egész szöveg megint másként látszhat, és eltérő kérdéseket vethet fel. Azonban egyik kritika sem tagadhatja azt az egyszerű tényt, hogy minden nagy politikai filozófia alapértékei megjelennek a preambulumban, és ezek közül az egyik leghangsúlyosabb a nemzet mellett a szabadság.

A történelemértelmező részt is már erős bírálat érte a sajtóban.⁵ Valóban nem általános az ilyen erős történelmi állásfoglalás egy alkotmány bevezetőjében, de példa nélküli sem (lásd pl. a lengyel és a portugál alkotmány preambulumát). Ami azonban igazán szokatlan, hogy a szöveg teljesen negligálja a modern magyar államiság polgári-demokrata, alapvetően köztársasági hagyományait. Nem említi sem azok előzményét, a modern magyar politikai-társadalmi berendezkedés megteremtésében kulcsszerepet játszó reformkort és azt megkoronázó 1848-as áprilisi törvényeket, sem az 1945-47 közötti, Tildy Zoltán nevéhez fűződő köztársasági időszakot, sőt a köztársaság 1989. október 23-ai kikiáltását sem. Ez - szándékosan semleges fogalmazva - nehezen érthető,

különösen azért, mert mint azt magából a preambulumból megtudhatjuk, a 20. századi magyar történelem nem bővelkedik egyértelműen megítélhető, alapjaiban európai szellemiségű időszakokban - de az előbbiek ilyen besorolásában bizonyára még a jelentősen megosztott magyar közgondolkodás többsége is egyet értene. Nem látszik tisztán, hogy vajon az alkotmányozó miért nem akarta a polgári-demokrata hagyományokból nyerhető pozitív hozadékkal az alkotmányozás - mint az előbbiekből látható, a magyar közélet nem minden áramlatában egységes - szellemi legitimitációját tovább erősíteni.

4. Összegzés

A preambulumból minden bizonnyal sokat fognak még vitatkozni, és előreláthatóan ezek többsége inkább politikai, filozófia és történeti vita lesz, mint jogi. Nehéz elképzelni, hogy e viták a közeljövőben nyugvóponton jutnának és valamiféle csendes közmegegyezés alakulna ki, de maga az a tény, hogy a viták elindultak, már önmagában bizakodásra ad okot, mivel a magyar társadalom önreflexív képességét jelzik.

Fekete Balázs
tudományos segédmunkatárs

⁴ TÓTH G. A.: Az új alkotmány preambuluma: előszó vagy seregszemle. <http://szuveren.hu/jog/az-uj-alkotmany-preambuluma-eloszo-vagy-seregszemle>

⁵ Vö.: UNGVÁRY K.: 1944 megítélése a Fidesz-alkotmányban. [http://index.hu/velemenyt/jegyzet/2011/04/15/1944_megitelese_a_fidesz_kdnp-alkotmanyban/;](http://index.hu/velemenyt/jegyzet/2011/04/15/1944_megitelese_a_fidesz_kdnp-alkotmanyban/)

PÓCZA K.: Történelem és preambulumból. Néhány megjegyzés Ungváry Krisztián írásához. http://index.hu/velemenyt/2011/04/19/tortenelem_es_preambulum/